

Оксана ЛАМОНОВА
науковий співробітник ІМФЕ
ім. М. Т. Рильського НАН України,
кандидат мистецтвознавства

ПОДОРОЖ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКИМИ СУБКУЛЬТУРАМИ

Книга Р. Д. Михайлової «Художня культура Галицько-Волинської Русі» — перше історико-теоретичне дослідження художньої культури одного з найбільших територіально-політичних утворень українського середньовіччя — Галицько-Волинської Русі. Це результат і певною мірою підсумок роботи, розпочатої ще у 1994 р. При цьому серйозність і наукова педантичність (наприклад, при описі художніх пам'яток — підрозділи «Товарні пломби», «Печатки», «Прикраси», «Зброя», «Предмети культу» та інші) поєднуються з цікавістю і навіть жвавістю викладення. Деякі глави читаються, як захоплюючий історичний роман (як от підрозділи «Галицька сіль», «Князі та бояри», «Коронація: обряд та антураж», «Дзвони в системі церковно-релігійного життя» і весь заключний розділ «Контактні зв'язки»).

Монографія розпочинається розділом «Місто» — «Роль міст у формуванні художньої культури Волині і Галичини», «Торгівля як фактор розвитку художньої культури Волині та Галичини», «Товарні пломби», «Галицька сіль», «Образ міста», «Холм» (мається на увазі місто Холм, «в образі якого найповніше втілилися функціональні ідеї та художні теми галицько-волинського середньовіччя»). Саме місто відіграло «провідну роль у формуванні та визначенні пріоритетів художньої культури Галицько-Волинської Русі».

Мистецька культура розглядається в монографії як система, що формувалася на основі соціальних та етнокультурних чинників. Вирізняються характерні риси князівсько-боярської, військово-дружинної, культурно-релігійної, народно-низової (міської та сільської) субкультур. «Під субкультурою ми розуміємо конкретну форму буття загальнолюдської культури, сукупність символів, ідей, переконань, цінностей, норм, зразків поведінки, що прийнятні для певної спільноти або соціальної групи, яка формується під впливами таких факторів, як соціальний статус, етнічне походження, ре-

лігія». Цьому явищу присвячені наступні розділи: «Влада» («Князі та бояри», «Печатки», «Князівсько-боярський побут», «Одяг», «Прикраси», «Коронація: обряд та антураж», «Князівська культура і фольклор»), «Військова дружина» («Спосіб життя і архітектурно-побутове середовище», «Посадово-станові категорії військових», «Кіннота і пішці». Культ вершництва», «Військова героїка та християнство», «Зброя», «Васальні відносини»), «Церква» («Храми», «Предмети культу», «Поховання в умовах розвитку християнських церковних традицій», «Дзвони в системі церковно-релігійного життя»), «Народ» («Низи у давньоруському соціум», «Побут», «Вірування», «Співці»).

Наведена в монографії інформація характеризується гранично повнотою. При цьому дуже різноманітний і, якщо можна так виразитися, «різноступінний» матеріал створює в результаті однородний «сплав». Повідомлення літописів, «екскурси» в минуле та майбутнє (часто-густо необхідні для розуміння тих чи інших процесів галицько-волинської історії), дослідження археологічних розкопок, мистецтвознавчий аналіз пам'яток, в тому числі їхнє порівняння з пам'ятками інших культурних регіонів — все це поєднано в тексті монографії надзвичайно органічно. Дуже характерним прикладом є в цьому відношенні розповідь про одну з найяскравіших пам'яток галицько-волинської культури — «Кодекс Гертруди». Адже ця книга «вміщує інформацію про події другої половини XI — початку XII ст.: міжнародну та внутрішню політику давньоруської держави, відносини київських, волинських, краківських та саксонських великокнязівських та імператорських родин, їхні стосунки з главою католицької Церкви Папою Римським, політичну історію давньоруської держави у XI–XII ст.». Деякі теми потребують також детальних коментарів етнографічного та релігієзнавчого характеру — і автор приділяє цьому достатню увагу (як от підрозділи «Галицька сіль», «Кіннота і «Пішці». Культ вершництва», «Вірування»).

Останній розділ монографії — «Контактні зв'язки» («Візантія», «Країни Закавказзя», «Держави Сходу та Азії», «Балканські держави. Болгарія», «Народи Степу», ««Латинці»: Німеччина. Угорщина. Велика Моравія та Чехія. Польща», ««Литва»»). В ньому досліджуються зв'язки та контакти із зарубіжними країнами, які позначилися на культурно-мистецьких процесах у Галицько-Волинській Русі. Характерно, що, крім власне «галицько-волинських» даних про контакти з зарубіжними країнами, наводяться матеріали, які розкриває

у цьому явищі «зворотній зв'язок» — адже для країн Європи та Азії контакти з Галицько-Волинською Руссю також мали численні наслідки, в тому числі в культурному житті.

Серед додатків наприкінці монографії особливе місце займає список 53 речових скарбів Галицько-Волинської Русі. Опис пам'яток з речових скарбів займає чільне місце в підрозділах «Прикраси», «Зброя», «Предмети культу», на їхньому аналізі побудовано численні положення розділів «Народ» («Низи у давньоруському соціумі»), «Побут», «Вірування»), «Контактні зв'язки» тощо.

Текст монографії доповнено великим ілюстративним рядом — 77 фотографіями майже всіх основних пам'яток архітектури, скульптури, живопису та ювелірного мистецтва Галицько-Волинської Русі. Але, звичайно, постійно виникає бажання бачити подібних світлин у кілька разів більше. Крім того, для читачів, не дуже обізнаних у бурхливій історії Галицько-Волинської держави і особливо — в заплутаних родинних зв'язках давньоруських князів, було б непогано мати перед очима відповідну хронологічну таблицю та родоводи.

«Культурний досвід людства складається протягом тисячоліть, вбираючи в себе здобутки національних культур багатьох народів. Серед них власне місце посідає культура українського народу, яка акумулює результати творчого доробку багатьох поколінь людей. На всіх етапах свого формування ця культура уособлювала міру людяності, прагнення добра, втілення краси» — так Р. Д. Михайлова розпочинає свою монографію. Можливо, саме ці думки і є основною ідеєю «Художньої культури Галицько-Волинської Русі».